

valamint különböző lapokban szétszórt írá-
sok élén találkozni. Bori Imre Szenteleky
Kornélról született könyvét az újvidéki iro-
dalomtörténész tiszteletet parancsoló mun-
kaprogramjának kitüntetett pontján kell lát-
ni. A vajdasági magyar irodalom mostani és
mindenkori elkötelezettje számára jótéko-

nyan felszabadító, iránymutató mű ez a mo-
nográfia, amelynek módszertani alapvetése-
ivel, elavulhatatlan megállapításaival, meg-
fontolt hangvételű életmű- és irodalomvizs-
gálati ösztönzéseivel még biztosan fogunk
találkozni a Szenteleky-kutatásban.

Virág Zoltán

BABITS MIHÁLY KÉZIRATAI ÉS LEVELEZÉSE (KATALÓGUS)

Összeállította Cséve Anna, Kelevéz Ágnes, Melczer Tibor, Nemeskéri Erika, Budapest,
Argumentum Kiadó–Petőfi Irodalmi Múzeum, 1993, I–IV (Klasszikus magyar írók
kéziratainak és levelezésének katalógusai, 3).

A Petőfi Irodalmi Múzeum számos kiad-
ványsorozata (folyóirat-repertóriumok, szem-
lélyi bibliográfiák, fényképkatalógusok
stb.) után Láng József szerkesztésében még
1980-ban megindította vállalkozását íróink,
költőink kézíratainak számbavételére, elő-
ször József Attila, majd nagy késéssel Ma-
dách Imre (1992) életművének áttekintésé-
vel. Legnagyobb vállalkozása a Babits-élet-
mű összegyűjtése. A kiadvány az MTA Iro-
dalomtudományi Intézetének, a Babits-ha-
gyatékot őrző Országos Széchényi Könyv-
tárnak és a Petőfi Irodalmi Múzeumnak köz-
zös eredménye, és a *Kulturális és történelmi
emlékeink föltárása, nyilvántartása és ki-
adása* kutatási program támogatásával je-
lent meg. A sorozatszerkesztő időközben
könyvkiadóvá avanszált, s a kiadásban e
minőségében is főszerepet vállalt.

A Nemeskéri Erikával közösen írt elő-
szavából megismerhető a hagyaték viszon-
tagságos sorsa. A négy kötet jelzi, hogy Mó-
riczé mellett Babitsé a legnagyobb huszadik
századi magyar költői hagyaték. Ez elsősor-
ban özvegyének köszönhető. A háború, a
bombázások elől menteni akarva a hagyaté-
kot, Babits könyvtárát a Baumgarten alapít-
vány Sas utcai székházába, a kéziratokat
tartalmazó ládákat előbb Móriczék leányfa-

lui házába, majd onnan visszahozva, az Aka-
adémia kézirtárába vitte. A Sas utcai ház
leégett, Babits könyvtára elpusztult. A ládá-
kat a kozák fölszabadítók fejszével verték
szét; a megmaradt, szétszórt kéziratok, em-
léktárgyak Keresztury Dezső buzgólkodá-
sának eredményeképpen 1952-ben jutottak
az Országos Széchényi Könyvtár kézirtárá-
rába. Az OSZK gyűjteményén kívül a katal-
ógus több más forrást (PIM, MTA, szek-
szárdi Babits-ház stb.) is kiaknázott. Óriási
munkát jelentett az összeállítók számára e
közgyűjtemények anyagának földolgozása,
s hozzá még a magántulajdonban lévők ki-
nyomozása, föltárása. Gondosságuk jele,
hogy a munkájuk lezárása után előkerült
kéziratokról (főként Einczinger Ferenc ha-
gyatékáról) pótlólag is számot adnak.

Szintén Láng József nyújt, ezúttal Kele-
véz Ágnessel, útmutatást a katalógus hasz-
nálatához. Hírt adnak a Babits-bibliográfia
és életrajzi kronológia készülésétől. A katal-
ógus szerkezetét első renden a kéziratok
műfaja határozza meg. A műfajon belül –
két kategóriát kivéve – a tételek betűrendben
követik egymást. A bibliográfia (ennek vál-
faja a katalógus) módszertanának újból és
újból fölvetődő kérdése a választás az idő-
rend és a betűrend között. Az életet, a fejlő-

dést szervesen az időrend tükrözi; a betűrend ehhez képest formális, mechanikus. Ezért a közlés elvéül többnyire az időrend kínálkozik, míg a betűrend a mutató(k) sajátja. Célszerű lett volna tehát, ha a katalógus a kéziratokat általában időrendben közölné; a címük szerinti megtalálást az egyszerűen kezelhető betűrendes címmutató szolgálná. Fordítva nincs így: a betűrendben közölt versek, elbeszélések, levelek stb. időrendjét e katalógus alapján képtelenség volna összeállítani. Elismerem, az időrendi közlés nehezebb feladat, hiszen számos keltezetlen kézirat datálását tenné szükségessé. De még egy elnagyolt időrend is jobban szolgálná a kritikai kiadást. Különösen a szögletes zárójeles, tehát a katalóguskészítőtől adott címmel szereplő dokumentumok megtalálása nehézkes, szinte lehetetlen. Pl. az *[Előadás Dantéről]* (1983. tétel) megtalálhatatlan; már azért is, mert el van szakítva az 1948–1951. tételektől, amelyek a betűrendben D alatt találhatóak, mivel címük Dante nevével kezdődik.

A dedikációkat, a kötetekbe írt ajánlásokat a katalógus a megfelelő kötetek időrendjében közli, mégpedig dicséretesen teljes szövegükkel. Kár, hogy ezen belül ismét – főlegesen – a megajándékozottak betűrendje érvényesül, holott az időrend itt is többet mondana. „Teljes és szigorú időrendben állnak viszont a Babitscsal kapcsolatos dokumentumok leírásai.” Ezekkel kapcsolatban érdekes kérdést vet föl ez az elvben helyes szempont: „Nem tekintettük levélnek a meghívókat, levélkártyákat és azokat a nyomtatványokat, amelyeken nem volt kézírás.” Babits bajai társadalmi közegének, elfoglaltságának jellemzésére Belia György (*Babits Mihály tanulóvei*, Bp., 1983, 218–219) az OSZK Babits-hagyatékából Werner Adolfnak, a ciszterci gimnázium igazgatójának öt meghívóját idézi; a katalógus – nyil-

ván e korlátozó szempont miatt – csak egyet vett föl belőlük (10577). Kérdés, nem jellemző-e a többi is.

Az *Útmutató* hangsúlyozza, hogy a katalógus műközpontú, tehát nem a kéziratári vagy provenienciális egységeket követi. Ezért megesik, hogy egy mű kézírata több tételben található. Pl. csonkult kéziratok részeinek összeillése a katalógus készítése közben derült ki. Arra is van példa, hogy egy műnek (pl. *Az európai irodalom történetének*) részeit más-más közgyűjtemény őrzi. Fordítva is történhet: egy kézirat több tétel-szám alatt is szerepelhet, ha több mű (pl. levél és vers) szövege található rajta. Ha egy levélen több kéz írása vagy aláírása látható, a katalógus – betűrendi elve szerint – az első aláíró neve alatt közli; a többi aláíró nevéől csak utal erre.

Az álnéves író „mindkét oldalról megközelíthető” – így az *Útmutató*. Példaként Nilt, azaz Dapsy Gizellát hozza föl. Dapsy Gizella nevével valóban utalást találunk Nilre; célszerűbb lett volna azonban fordítva: az álnévről utalni a rendes névre, azaz Nilről Dapsy Gizellára. Nil nevével (3546–3548) azonban nincs föloldva az álnév szögletes zárójelben, tehát „erről az oldalról” nem „közelítheti meg” a kereső a szerzőt, ha nem tudja eleve, hogy kit rejt a Nil álnév. A levélírók közt (8881, 8882) már van föloldás.

Különösen értékesek a Babits összeállította kéziratgyűjtemények részletes ismertetései. Így a híres *Angyalos könyvé*, amely 1900 és 1911 közti verseket tartalmaz; az 1906-ban Kosztolányihoz, 1908-ban Osváthoz küldött, harminc verset tartalmazó összeállítás; a *Nyugtalanság völgye* (1920) című verseskötet nyomdai szedőpéldánya; az 1936 és 1939 közti jegyzeteket, rímötleteket, verscsírákat (többek közt a *Jónás könyvét*) tartalmazó *Iskolai füzet*; s nem utolsósorban Babits *Beszélgetőfüzetei*. Fi-

gyelemre méltó észrevétel (2577a), hogy ennek 1980-ban megjelent kiadásában (I, 690) tévesen, főlöslégesen szerepel a süket-néma Tihanyi Lajossal még 1917-ben folytatott írásos „beszélgetés”.

Hasznos az eddigi tévesen Babitsnak tulajdonított kéziratok atetézise, kizárása a textológiai vizsgálódásból. Újpesti tanítványának, későbbi barátjának, Komjáthy Aladárnak kézírása megtévesztően hasonlít Babitséhoz; a másolatában fönmaradt Babitsversek tehát nem autográfok. Jellemző, hogy három ilyen versről még Török Sophie sem tudta eldönteni, ki írta, s a kézíratra rótt kérdőjelére a Babits-hagyatékot igazán alaposan ismerő Belia György fölkiáltójelkel fokozott meggyőződéssel így felelt: „Babits írása!!! Mind a három!!!”

A mutató csupán a kéziratok lelőhelyeiről, jelenlegi tulajdonosairól tájékoztat. Sajnálatosan hiányzik a katalógusban előforduló teljes névanyagot fölölélő névmutató. Ez megoldotta volna a betűrendi közlésből fakadó már említett gondokat. Hiánya nagy mértékben korlátozza a katalógus használhatóságát, rendkívül megnehezíti egy-egy dokumentum fölletését.

Zavaró az is, hogy mind a négy kötet alcímében – nyilván nyomdai hibából – *Levelezés* szerepel, ahelyett, hogy mind a külső, mind a belső címlap egy-egy kötetnek a valóságos tárgyköreit tüntetné föl. Ugyanis az I. kötet a versek, regények, novellák, színművek, töredékek, műfordítások, cikkek, tanulmányok, ajánlások, följegyzések, dokumentumok kézíratainak jegyzékét nyújtja; a II. kötet Babits leveleit és a hozzá írt levelek első részét (A-tól F-ig); a III. kötet a második részét (F-től R-ig); a IV. kötet a továbbiakat (R-től Zs-ig) és a lelőhelymutatót tartalmazza.

Mind a négy kötet elnagyolt tartalommutatója az I. kötet elején található. Én minden-

esetre a könnyebb kezelhetőség végett a példányaim borítólapjára, egyrészt a cím alá írtam a tartalomjegyzék előbb fölörölt fő tárgyköreit, másrészt – fön, a jobb sarokba – a bennük található tételszámokat (I. k. 1–2690; II. k. 2690 [!]-5945; III. k. 5946–9351; IV. k. 9352–10681). Jó lett volna, ha ezt a katalógus *élőfejben* tüntetné föl. E nélkül időrabló a keresgélés.

A kézirat-katalógus a kritikai kiadásnak éppoly fölétéle, mint a személyi bibliográfia. Azzal, hogy a PIM vállalta e sorozat megindításával klasszikusaink életművének ilyen jellegű összegyűjtését, bizonyította, hogy joggal tart igényt a magyar klasszikusok fontos textológiai műhelyének rangjára.

Óriási anyagot dolgoztak és tártak föl a katalógus készítői. Megjelenése óta már néhány kiadvány (mint *A Babits család levelezése*, 1996) és dolgozat (így Kelevéz Ágnes több tanulmánya az ItK-ban) ki is aknázták. Hiányaira és tévedéseire is csak a kritikai kiadás munkálatai közben jöhetünk rá, és helyesbíthetjük.

Így mindjárt hadd tegyek szóvá egy módszertani szempontból szintén általánosítható észrevételt. A kötetekben szereplő ajánlások szövegét a katalógus – szemmel láthatóan szándéka szerint – úgy közli, mintha követné az eredeti sor szerinti tagolást. A *Két kritika* Kún [!] Józsefnek ajánlott példányában (2313. tétel) így:

Kedves, régi barátjának Kun Józsefnek a legnagyobb szeretettel küldi Babits Mihály

A törekvés dicséretes, ám a megvalósítás megtévesztő. A birtokomban lévő példányon ugyanis e szöveg ilyen tagolásban látható:

*Kedves, régi barátjának
Kun Józsefnek*

*a legnagyobb szeretettel és
tisztelettel küldi*
Babits Mihály

Elképzelhető takarékosabb megoldás is: *Kedves, régi barátjának / Kun Józsefnek / a legnagyobb szeretettel és / tisztelettel küldi / Babits Mihály.* Ez esetben ugyan elsikkad a 2. sor beljebbezése és az aláírás jobb szélre zárása, de ezt a katalógus mostani megoldása sem adja vissza, s nincs is olyan fontosága, mint a sorok tördelésének.

A 2403. tételben szereplő dedikáció a katalógus szerint nálam van. Sajnos nincs; valahol másutt lehet. Birtokomban van viszont Babits Mihály névjegye, amelynek hátlapján tintával a következők olvashatók:

Igen tisztelt Kisasszony!
Kérem, legyen szíves az átadott
penz men[n]yiségéről a szolgának
egy ellennyugtát adni.
Tisztelettel

Babits

A névjegy nyomtatott felén csak ennyi áll kézírast utánzó betűkkel: Babits Mihály. Fejjel lefelé ceruzás kézírással pedig a kért „ellennyugta”: *A december 1én megjelenő / versekért Kettőszáz / Koronát kifizettem. / 1918. XI. 30. Havas.* A névaláírást a Nyugat piros betűs bélyegzője üti át. Mint Ady levelezéséből tudjuk, Havas Irén (1892–1944), a későbbi Földi Mihályné, a Nyugat szerkesztőségi titkárnője volt (*Ady Endre levelei*, szerk. BELIA György, Bp., 1983, II, 545). A kétszáz koronával honorált versek a következők voltak: *Előszó, Strófák egy templomhoz, Szüret előtt, Paraszt-hexameter* és *Fortissimo*. Láng József ezt a névjegyet is lemásolta nálam, de munka közben valahogy kimaradt. Az *Irodalmi problémák* Juhász Gyulának dedikált példánya (2345.

tétel; a mutatóban hibásan 2344.) időközben hozzám került; József Attila-dokumentumot adtam érte Kiss Ferencnek.

Babits levelezésének első kötetét lektorálva is tapasztaltam néhány következetlenséget. A katalógus fölcseréli a 3350. és a 3353. tétel publikációit. A Babits anyai nagyanyjához, Kelemen Józsefné Raácz Innocenciához 1890. február 21. körül írott első levelet nem Belia, hanem Csiszár Mirella közölte (Dunatáj, 1991/1); a szintén nagyanyjához írt másodikat közölte Belia mint Babits „első fönmaradt levelét” (*Babits Mihály tanulóévei*, 71). Téves egyébként a 3354. és 3355. levél keltezése is: mindkettő 1891-ben, nem 1892-ben kelt.

Zsoldos Sándornak a levelezés első kötetéhez végzett kutatásai bővítik a szekszárdi Babits-ház kéziratanyagának ismeretét. Így talált rá pl. Juhász Gyulának Babitshoz keltezés nélkül, de minden bizonnyal 1905–1906-ban írott levelére, amelyet néhány versének szövegéhez fűzött. Közülük *A nyárfák dala* máig kiadatlan (vö. ZSOLDOS Sándor, *Juhász Gyula ismeretlen verses levele Babits Mihálynak*, Szeged [folyóirat], 1994. április).

A 7160. levél írója, Jávor György – Juhász Gyula. Keltezését tartalmából bizonyára legalább hozzávetőlegesen meg tudnám állapítani. Láthatatlanban, a közölt megszólításból (*Kedves Babits*) következtetve, csak annyit, hogy ez is 1906 körül íródott.

A felsorolt szeplők a hatalmas adattömegnek ezrelékét sem teszik ki. A bibliográfiai és a textológiai munka a legönzettelebb tudományos tevékenység; eredményeit sem anyagi, sem erkölcsi tekintetben nem szokás méltányolni. Pedig akik ilyenre vállalkoznak, és életükből éveket áldoznak arra, hogy többnyire mások számára megkönnyítsék az általánosító, összefoglaló munkát, megérdemlik az utódok háláját.

Péter László